

NURANƏ MƏMMƏDOVA
Lənkəran Dövlət Universiteti
Lənkəran Həzi Aslanov 50
sendi1302@gmail.com

M.P.VAQIFIN “HAYIF KI, YOXDUR” QOŞMASININ TAM ORTA MƏKTƏBDƏ TƏDRISI

Xülasə

Məqalənin tədqiqat obyekti M.P.Vaqifin “Hayıf ki, yoxdur” qoşmasının tam orta məktəbdə tədrisidir. Məqalədə M.P.Vaqifin orta məktəblərdə tədris edilmə tarixindən də söz açılmışdır. Məqalədəki qoşmanın tədrisi kurikulum təhsil proqramına əsaslandırılmışdır. Orta məktəb dərslindən istifadə hazırkı təhsil prosesində qoşmanın necə tədris edildiyinə nəzər salmağa şərait yaradır. Motivasiya suallar vasitəsi ilə qurularaq, tədqiqat sualı tədqiqatı istiqamətləndiriləcək şəkildə hazırlanmışdır. Müəllimin bələdçi kimi iştirak etməsi, şagirdləri müstəqil tədqiqatçılara çevirmişdir. Qrupların nəticələrinin elan edilməsi, bütün şagirdlərin fikirlərinin dinlənilməsi tədrisin bərabərhuquqlu təhsil prinsipinin gözlənilməsinə şərait yaratmışdır. Qoşmaya həsr edilən birinci dərstdə məzmunun mənimsədilməsinə, ikinci dərstdə isə “qoşma” nəzəri anlayışının aşılmasına nail olunmuşdur. Birinci dərslər müəllimin bələdçi, şagirdlərin tədqiqatçı kimi fəaliyyəti əsasında qurulmuşdur. İkinci dərslər isə müəllimin şərh metodundan istifadə edilərək, şagirdlərə qaranlıq qala biləcək məsələlər izah edilmişdir. Beləliklə, müəllim fəal dərslər tələblərinə əsasən mənimsəməni uğurla başa çatdırmışdır.

Açar sözlər: lirik növ, heca, qoşma, fəal təlim, məktəb, tədris.

Molla Pənah Vaqifin yaradıcılığı 1880-ci illərin sonu 1890-ci illərin əvvəllərindən orta məktəb dərslərində yer alır. Onun yaradıcılığı üzərində aparılan tədqiqat və araşdırmalar orta məktəb dərslərinə də öz təsirini göstərdi.

Hazırkı, kurikulum təhsil proqramına əsaslanan orta məktəb ədəbiyyat dərslərində Molla Pənah Vaqifin yaradıcılığına aid nümunəyə VIII sinifdə yer verilmişdir. X sinifə qədər ədəbiyyat tədris materiallarında tərcümeyi-hal materiallarına yer verilmədiyindən dərslərdə ədibin həyatı haqqında məlumat yoxdur. Dərslərdə şairin yaradıcılığının tədrisinə Firudin bəy Köçərlinin M.P.Vaqif haqqında fikirləri ilə başlanılır. Bu fikirlər Firudin bəy Köçərlinin Qori müəllimlər seminariyasını bitirib, ilk müəllimliyə bağladığı illərdən etibarən 1920-ci ilə dək yazdığı və sağlığında nəşr etdirə bilmədiyi, ölmündən sonra şagirdləri tərəfindən çap etdirilən kitabda da öz əksini tapmışdır:

“Ana dilimizdə onun qədər sadə, aydın şeir yazan az olub. Müasirləri ona nəzərə yazmağa səy edəblərsə də, onun kimi gözəl, açıq kəlam söyləməkdə aciz qalıblar”. (2,231)

VIII sinif ədəbiyyat dərslərində M.P.Vaqifin “Hayıf ki, yoxdur” qoşmasına II saat vaxt ayrılmışdır. Qoşma kurikulum təhsil sisteminə əsasən şagirdlərə bu cür mənimsədilir.

I dərslər

- Mövzu:** M.P.Vaqifin “Hayıf ki, yoxdur” qoşmasının məzmunu üzərində iş.
Məqsəd: şeirin məzmununun öyrədilməsi, idea-bədii xüsusiyyətləri barədə ilkin təsəvvürün yaradılması;
Təbiətimiz haqqında biliklərin zənginləşdirilməsi
İş forması: cütlük şəkilində iş, kiçik qruplarla iş, bütöv siniflə birgə iş
Metod və iş növləri: müəllimin izahı, müsahibə, beyin həmləsi, tədqiqat
Resuslar: Ədəbiyyat VIII sinif dərsləri (müəlliflər: S.Əliyev, B.Həsənov,

A.Mustafayeva, N.Verdiyeva, S.Məmmədova) B. 2018, səh.71-75 ;
iş vərəqləri;

lövhədə Kür qırağının rəsinin projektorla əksi

Motivasiya: Dərsin motivasiya mərhələsində müəllim sinifə suallar ünvanlayır:

Yada salın!

- Azərbaycan kəndinin keçmişini əks etdirən hansı əsərlərlə tanışsınız?

Şagirdlər bu günədək keçdikləri həmin mövzuların adlarını açıqlayırlar.

- Bu əsərlərdə diqqətinizi daha çox çəkən nə olub?

Təbii təbiətə həsr olunan əsərlərdə , şairlərimiz elə canlı mənzərələr yaradır ki, insan sanki əsəri oxuduğu müddətdə həmin əraziyə qiyabi səyahət edir.

Müəllimin qısa izahı : Uşaqlar, bugünkü dərsimizdə Azərbaycanın gözəl təbiətinə həsr olunmuş həmin mövzulardandır-ilə motivasiya mərhələsi başa çatır.

Tədqiqat sualı

Tədqiqat sualı müəllim tərəfindən lövhədə qeyd edilir.

Şeir hansı janrda yazılıb? Oxuduğunuz digər şeirlərdən fərqli cəhətləri. Əvvəl öyrəndiyiniz şeirlərdən fərqli olaraq şeirin dili sizcə daha asan idi, yoxsa nisbətən çətin?

Tədqiqatın aparılması

Oxuda aydınlaşdırılmalı məsələlər

- Əsərdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.

- Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyən edin.

Şagirdlər əvvəlcədən adlandırılmış qruplara bölünür. Hər qrupa iş vərəqləri paylanılır. İş vərəqləri yeni dərsdə nələri tədris etməli olduğunu əvvəlcədən bilən müəllim tərəfindən hazırlanır. İş vərəqləri bir növ açıq sual biletlərini xatırladır. Şagirdlərə iş vərəqləri üzərində heç bir qeyd etməməli olduqları və cavabları digər ağ vərəqlərə yazmaları tapşırılır. (1, 171 səh)

Ay qrupu

Bəndləri diqqətlə oxuyun.

Kür qırağının əcəb seyrangahı var,
Yaşılbaş sonası, hayıf ki, yoxdur!
Ucu tər cığalı siyah tellərin
Hərdən tamaşası, hayıf ki, yoxdur!

Qış günü qışlağı qıraqbasanın,
Gözüdür Aranın, cümlə-cahanın,
Belə gözəl yerin gözəl məkanın
Bir gözəl obası, hayıf ki, yoxdur!

Tapşırıq

- 1) İlk bənddəki epitetləri seçin.
- 2) İkinci bənddəki bədi ifadə vasitələrini təyin edin.
- 3) Bəndləri nəsr şəkilində danışın.

Yer qrupu

Bəndləri diqqətlə oxuyun

Elə gözəl var bunlar içində

Ələ keçməz hərgiz Çinü Maçında
Söyləgən, oyağan, dürüst biçimdə
Bəzəyi, libası, hayıf ki, yoxdur.

Ucu əşrəfil, bulut kimi saç,
Dal gərdəndə hər hörüyü bir qulac,
Kəlağayı əlvan, qəsabə qıyğac,
Altından cunası, hayıf ki, yoxdur!

Tapşırıq

- 1) Birinci bənddəki təsvir vasitələri hansılardır?
- 2) İkinci bənddəki aarxaizmlər hansılardır?
- 3) Bəndləri nəsr şəkilində danışın.

Günəş qrupu

Bəndləri diqqətlə oxuyun.

Zər haşiyə al nimtənə üstündə,
Xallar üz yanında, çənə üstündə,
Buxğın altında, sinə üstündə,
Zülfün burulması, hayıf ki, yoxdur!

Ayna tutub hərdən camal görməsi,
Zülfə zənaxdana sığal verməsi,
Səhər ala gözün siyah sürməsi,
Əlinin hənası, hayıf ki, yoxdur!

Tapşırıq

- 1) İkinci bənddəki təsvir vasitələri hansılardır?
- 2) Bəndlərdə mənasını bilmədiyiniz sözləri təyin edin.
- 3) Bəndləri nəsr şəkilində danışın.

Müəllim iş vərəqlərini payladıqdan sonra şagirdlər tədqiqata başlamazdan əvvəl “Ay” qrupundan başlayaraq hər qrupa qoşmanın ifadəli oxunmasını tapşırır. Hər qrupdan bir nəfər qalxaraq qoşmanı ifadəli şəkildə oxuyur. Beləliklə, müəllimin nəzarəti ilə şagirdlərin qoşma ilə ilk tanışlığı baş verir. Şagirdlər tədqiqatla məşğul olarkən müəllim qoşmanın son bəndini lövhədə yazır. (3,102)

Vaqif haqqdan dilər lütfü kərəmlər,
Belə yerdə qalan, vallah vərəmlər.
Yenə yada düşdü bizim sənəmlər,
Getməyin binası, hayıf ki, yoxdur!

İnformasiya mübadiləsi.

Qruplar cavab kağızlarını təhvil verirlər. Bütün qruplar bir-birinin işi barəsində təsəvvür qazanır.

İnformasiya müzakirəsi və formalaşdırılması

Qruplar öz cavablarını izah etməyə tələsir bu mərhələdə sinifdə sakitliyi şagirdlərin həyacanla izahı daha tez vermək üçün göstərdikləri cəhdlər pozur. Müəllim belə məqamlarda pedoqoji fəndləri ilə şagirdləri ələ almağı bacarmalı, bir-birini dinləməyə şərait yaratmalıdır. Bu mərhələdə eyni zamanda cavablarını informasiya mübadiləsində açıqlayan qruplar bir-birilərinin nəticələri ilə razılaşıb-razılaşmamaqları soruşulur. Beləliklə mənimsəmə hərənin öz tapşırığına görə yox, bütöv materialı əhatə edəcək şəkildə təşkil edilir.

Müəllim şagirdlərə bir neçə sual verir:

- Uşaqlar, sizcə “Hayıf ki, yoxdur...” qoşması hansı mövzuda yazılmışdır?
- Şair bu şeirdə nə demək istəmişdir?
- Şeirdə yeni nələr öyrəndiniz?

Bundan sonra müəllim lövhəyə yazdığı bəndi izah edir.

Uşaqlar sonuncu bəndə diqqət edək. Qoşmanın sonuncu bəndində müəllifin təxəllüsü yazılır. Buna möhür bənd deyilir. Bir növ şeirin kimə aidliyini də müəyyən etməyə kömək edən vasitədir.

Nəticənin çıxarılması və ümumiləşdirmənin aparılması

Bu mərhələdə müəllim informasiya müzakirəsi mərhələsində verdiyi suallara aldığı cavablarla yekunlaşdırır.

Şeir M.P.Vaqifin İbrahim xanla Kür qırağına səyahəti zamanı xanın gəlişindən narahat olan əhalinin xahişi ilə , xanın ordan tez getməsinə kömək etmək üçün yazılmış ictimai-siası mövzulu qoşmadır. Şair eyni zamanda eybləri, çatışmazlıqları göstərməyə çalışmışdır.

Qiymətləndirmə

Şagirdlərin tədqiqat boyu bir-birilərini dinləmək mədəniyyəti, suallara verilən düzgün cavablara, qrupun birgə fəaliyyətinə uyğun olaraq müəllim meyar cədvəlinə əsasən şagirdləri qiymətləndirir.

Yaradıcı tətbiqetmə

Şeirdə təsvir olunan məkanın təbiəti və məntəqələri “bu gün” mövzusu üzrə məlumat toplayıb təqdimata hazırlaşın.

II dərs

Mövzuya həsr edilən növbəti dərs müəllimin izahı ilə başlayır. Ötən dərsdə M.P.Vaqifin “Hayıf ki, yoxdur” qoşması ilə tanış oldunuz bəs şeirin forma xüsusiyyətləri hansılardır?

O heca vəznində olub qoşma janrında yazılmışdır. Daha çox üç, beş, yeddi bənddən ibarət olan qoşmanın misraları on bir hecalıdır. Misranın daxili bölgüsü 6-5, yaxud 4-4-3 şəkilindədir. Birinci bəndin birinci-üçüncü misraları sərbəst, ikinci-dördüncü misraları həm qafiyə olur. qalan bəndlərin ilk üç misrası öz aralarında qafiyələnir, dördüncü misra isə birinci bəndin sonuncu misrası ilə qafiyələnir. Bütün bunlar əsərin ideya-məzmununu, forma xüsusiyyətlərini daha dərinlən başa düşməyimizə və ətraflı izah etməyimizə imkan yaradacaq. Birinci dərsə nisbətən ikinci dərs daha çox müəllimin şərhı və sual-cavablar şəkilində keçirilir. Bütün sinifin iştirakı ilə müəllim suallar verir:

1) Şeir yazıldığı dövr haqqında sizdə hansı təsəvvür yaratdı? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

2) Şair Azərbaycanın təbiətini- Kür qırağının gözəlliyini bu yerin məkanlarını təbii və inandırıcı əks etdirə bilmişdirmi?

- 3) “Şeirdə vətəni, xalqını dərin məhəbbətlə sevən həssas sənətkarın narahatlıq duyğularının səsidə eşidilir”- fikrini doğru saymaq olarmı? Nə üçün?
- 4) Şeirdəki başlıca fikir-idea sizcə, nədir?

Yaradıcı tətbiqetmə

Əsərin lirik növə olduğunu və qoşma janrında yazıldığını əsaslandırın.

Başına döndüyüm ay qəşəng Pəri,

Adətdir, dərərlər yaz bənövşəni.

Ağ nazik əlinlə dər, dəstə bağla

Tər buxaq altından düz bənövşəni.

Nəticə etibarlı ilə qoşmanın orta məktəblərdə tədrisi lirik növün digər janrlarına nisbətən daha asan mənimsənilir və tədrisində heç bir maneəyə rast gəlinmir.

Ədəbiyyat

- 1) A.Bəkirova, Ş.Mikayılov “Ümumitəhsil məktəblərinin V-XI siniflərində ədəbiyyatın tədrisi metodikası” Bakı 2008
- 2) C.Əhmədov “Ədəbiyyatın tədrisi metodikası” Bakı 1991
- 3) Ə.Qarabağlı “Azərbaycan ədəbiyyatının tədrisi metodikası” Bakı 1986

N.Mamədova

“Hayif ki, yoxdur” by M.B. Vagif in secondary schools

Summary

The research object of the article is teaching the goshma “Hayif ki, yoxdur” by M.B. Vagif in secondary schools. In the article, the history of teaching M.P.Vagif is also mentioned. Teaching the goshma mentioned in the article, is based on curriculum. Usage of textbooks in secondary schools makes an opportunity look through how to teach the goshma in modern educational system. Making motivation by means of questions, it will be directed towards the research problem. Teacher’s participating as a guide makes students researchers.

To announce the results of groups, listening all students’ opinions make an opportunity to save the equitable education principle. The acquisition of the context dedicated to the goshma was achieved in the first lesson, assimilating of the theoretical notion “goshma” is in the second lesson. The first lesson is made on the teacher’s role as a guide, and the second is focused on the students’ activity as researchers. In the second lesson, using teacher’s interpretation method, the problems which is not obvious for students are explained.

Thus the teacher finished the acquisition luckily according to the demands of the active lesson.

Key words: lyrical, syllable, qoshma, active training, school, teaching.

Н.Мамадова

Объект исследования статьи преподавание гошмы «Хайыф ки , йохдур»

Резюме

М.П.Вагифа в средних общеобразовательных школах . Также в статье упоминается история преподавания М.П. Вагифа в средних школах . Преподавание гошмы о которой упоминается в статье основано на учебной программе «курикулум». Использование школьных учебников данной учебной программы дает возможность увидеть как преподается гошма в учебном процессе . Вопросы были придуманы и поставлены так чтобы направлять исследования и мотивировать к нему . Роль учителя как гида превратила учеников в независимых исследователей . Объявления результаты исследования групп , прислушиваясь к мнениям всех учеников способствует ожиданию принципа получения равного образования .

Первый урок посвящённый гошме проходит в общих чертах и выясняется содержимое , а на втором уроке уже проходит более подробное его освоение . Также на втором уроке учитель уже более подробнее объясняет тему и отвечает на вопросы которые могли возникнуть у учеников . Таким образом учитель успешно завершает урок в соответствии с требованиями активного урока .

Ключевые слова: лирическая форма, слоч, ода активное обучение, преподавание.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 09.03.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 13.04.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mirhüseyn Abbas tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.